

Hvordan redusere flomskader, men ivareta hensynet til naturmiljøet? – Regional plan for Gudbrandsdalslågen med sidevassdrag

Av Heidi Eriksen

Heidi Eriksen er prosjektkoordinator i Oppland fylkeskommune.

Artikkel basert på innlegg under seminar i Norsk vannforening 30.-31. august 2016.

Introduksjon – Store flommer i 2011 og 2013

Både i 2011 og 2013 var det to store flommer i Gudbrandsdalen. Begge var snøsmelteflommer kombinert med store mengder regn. Så i tillegg

til at vannføringen i Lågen ble svært høy, og vannet flommet utover sine bredder, førte de store nedbørmengdene til at vannet kom på ville veier i dalsidene. En fikk store skader både på dyrka mark og eiendommer, men det var særlig skader på infrastruktur, som veier og jernbane, som førte til de store kostnadene.

Flom i Gudbrandsdalen. Foto: John-Ludvik Dalseg

Vegskader. Foto: Ola Næprud

Noe måtte gjøres

Det er klart at når to slike hendelser kommer så tett på hverandre er det mange som tar til orde for at noe må gjøres. Men som kjent kan jo mange tradisjonelle tiltak være til skade både for livet i vassdragene og for naturen langs dem. NVE og Fylkesmannen i Oppland tok derfor initiativet til en helhetlig plan for å finne fram til gode og langsiktige tiltak. Det ble imidlertid snart klart at her var det så mange interesser involvert at også Statens vegvesen, Jernbaneverket, fylkeskommunen, kommunene og etter hvert også Kartverket måtte involveres.

Det ble så enighet om at det skal utarbeides en regional plan som skal vedtas av Fylkestinget, og formålet med planen ble: Bidra til økt sikkerhet for samfunnet mot skred- og flomskader samtidig som vann-, natur- og friluftsverdiene ivaretas.

Prosjektgruppe samlet interessegrupper

For å ivareta de ulike interessene er det opprettet en prosjektgruppe der ulike interessegrupper som Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Lågen Fiskeelv, fiskeforeninger, Forum for natur og friluftsliv deltar i tillegg til de nevnte aktører. Intensjonen er at alle aktuelle tiltak skal diskuteres i prosjektgruppa, og at en skal komme fram til en rekke tiltak som til sammen vil føre til redusert skadeomfang ved framtidige flommer.

Planlegge med naturen

Vi vil aldri kunne stoppe de naturlige prosessene i et vassdrag – erosjon og sedimentasjon vil fortsette i årtusener ut over vår levetid. I beste fall vil vi kunne klare å bremse en del av de naturlige prosessene. Vi må derfor prøve å finne fram til tiltak som spiller på lag med naturen, gi vannet den plassen det trenger, og sørge for at vannet

skaper minst mulig skade når det kommer, for komme, det vil det.

Siden disse prosessene starter høyt til fjells, må også vi se på tiltak høyere opp i vassdraget. Vi må bli klar over alle inngrep vi mennesker gjør, og som fører til økt og endret avrenning, økt massetransport og dermed økt skadeomfang. Vi må ha fokus på at veier og terrenginngrep ikke skal føre til økt erosjonsfare og sikre at vannet vil renne der naturen selv har lagt til rette for det. Disse områdene er mer stabile enn terrengformer der vi mennesker har satt våre spor. Her er det mye å hente ved å se på bygging og vedlikehold av veier, stikkrenner, dyrka mark og skogbruk.

Øke kompetansen hos aktører i dalføret

I dette planarbeidet kan vi ikke detaljplanlegge hvert et lite tiltak det er behov for i dalsidene. For her er det snakk om hundrevis, for ikke å si tusenvis av tiltak. Derimot mener vi det er svært viktig å øke kompetansen hos ulike aktører omkring ulike klimatilpasningstiltak. Dette gjelder målgrupper som kommuner, entreprenører, grunneiere, JBV, SVV og konsulentbransjen. Og temaene det trengs mer kompetanse innen er særlig planlegging, bygging, vedlikehold av veier, planlegging og gjennomføring av tiltak i vassdrag slik at de både ivaretar hensynet til livet i elva og at de har en flomskadereduserende effekt, og skogbruk, alt fra planlegging og gjennomføring av hogst til utkjøring av tømmer.

Innen kompetansehevingstiltak har vi derfor initiert og gjennomført flere kurs og temadager, og har planer om flere. Gjennom et godt samarbeid med Fylkesmannen i Oppland og Kartverket har vi fått utarbeidet flomvegskart som kan være til god nytte i arealplanlegging og byggesaksbehandling.

Faste masseuttaksområder

I de mange masseførende tilløpselvene til Gudbrandsdalslågen kan vi være mer konkrete ved å komme med forslag til tiltak. Vi kan ikke stoppe massetransporten, men vi kan redusere den noe ved å etablere faste masseuttaksområder. I mange

elver og bekker har masseuttak vært drevet i mange år. Da gjerne med senkning av lengre elvestrekninger, noe som fører til ødeleggelse av det naturlige elveleiet og reduksjon av gode leveområder for fisk, planter og dyr. Dette fører også til at elvebunnen blir mer ustabil og utsatt for ny erosjon og økt forflytning av stein og grus. Dersom en klarer å begrense uttak av masse til enkelte strekninger, og sikre disse slik at de ikke medfører økt erosjonsfare, vil en både kunne begrense ødeleggelse av viktige leveområder for fisk, samt ha mer kontroll på erosjon, graving i bunnen og massetransport. Her har vi nå konkrete forslag til tiltak i et 20-talls elver og bekker.

Langs selve Gudbrandsdalslågen er det særlig landbruket som blir skadelidende på grunn av stor vannføring og overflomming av landbruksareal. De mest utsatte områdene ligger i Ringebu kommune. Her er Lågen stilleflytende, og de siste årene mener mange at bunnen har hevet seg på grunn av at store mengder sand har blitt liggende igjen. Dette er sannsynlig, ikke minst ut i fra de mengdene med jord og stein som ble ført ut i Lågen ved de mange jord- og flomskredene som gikk blant annet i Veikledalen i 2011 og i 2013. Men hvorvidt denne sanda vil bli liggende der i lang tid før de blir ført videre og ut i Losna, er avhengig av framtidig hyppighet av og størrelse på nye flommer. Og om man får nye, store tilførsler av masse ved nye ras- og flomhendelser.

Senking av Lågen er et usikkert tiltak

Mange tar til orde for at det bør gjennomføres store masseuttak og senking av Lågen, nettopp for å redusere flomfaren. Den langsiktige effekten av et slikt uttak er imidlertid svært usikkert. Ved flomhendelsene i 2011 og 2013 var vannstanden i Losna på samme nivå som Lågen ved Frya. Det var med andre ord ikke fall på Lågen mellom Frya og Tretten, en strekning på nesten tre mil. Det betyr at det er vannstanden i Losna som i stor grad bestemmer hvor langt innover land, og hvor langt oppstrøms Losna vannet går i flomsituasjoner. Store masseuttak på strekningen mellom Sør-Fron og Fåvang vil trolig ikke påvirke flomvannstanden nevneverdig. Som

langsiktig flomsikringstiltak vil derfor en senking av flomvannstanden i Losna trolig være det mest effektive tiltaket.

Gi areal og rom til vannet

I hovedvassdraget må vi derfor legge til rette for at vannet får mer av det arealet det trenger, men sørge for at det skaper minst mulig skade. På flere strekninger kan det derfor være aktuelt å flytte flomvollene lenger inn på land. Samtidig må vi sørge for at eksisterende flomvoller er slik utformet at de tåler overtopping uten at en får store nye erosjonsskader. Det er også viktig å ha fokus på at jorda bør bearbeides og profileres slik at den faktisk tåler en oversvømmelse en gang i blant. Her er det mye å hente på valg av arter som dyrkes, grøfting, sandinnblanding osv. Men skal en klare å redusere vannstanden nevneverdig ved store flommer i de mest utsatte områdene langs Lågen, må flomvannstanden i Losna ned.

For å teste ut effekten av de ulike tiltakene gjennomføres det nå i regi av planarbeidet en hydraulisk modell for store deler av Gudbrandsdalslågen. I denne modellen vil en kunne sjekke

hvilken effekt flytting av flomvoller, åpning av flomløp og masseuttak vil ha. En vil også kunne se hvilken effekt en flomvannstunnel forbi Tretten vil kunne ha på vannlinja langt oppstrøms Losna.

Viktig å tenke helhetlig

Alt henger sammen med alt, derfor er det også i arbeidet med flomsikring viktig å tenke helhetlig og få forståelse av hvordan de ulike naturlige prosessene virker sammen. Det finnes ikke en enkel løsning på utfordringene. Og vi vil aldri helt kunne unngå skader som en følge av naturfarer. Men ved å se helheten i vassdragene og begynne med tiltak høyt oppe i vassdraget og deretter se på behovene lenger ned, vil vi forhåpentligvis finne fram til og gjennomføre tiltak som på sikt vil begrense/reducere flomskadene i Gudbrandsdalslågen. Arbeidet med en regional plan for Gudbrandsdalslågen er derfor unik. Planen tar for seg et enormt nedbørfelt og komplekse prosesser for nettopp å kunne se på denne helheten. Og gjennom dette finne fram til tiltak med størst effekt på rett plass.